

קיצור הלכות בין המצרים – שיעור ג'

כביסה גיהוץ ולבישת דברים מכובסים תפירת בגדים ותיקונים

מורנו הרב יצחק מרדכי הכהן רובין

הקדמה

יש להקדים שמלבד האיסור לכבס ולגהץ בימים אלו, יש גם איסור ללבוש בגדים מכובסים שנתכבסו קודם ר"ח אב, ולצורך כך נהגו רבים להכין בגדים קודם ראש חודש על ידי שלובשים אותם זמן מה, ובכך הפכו לבגדים משומשים שאין בהם איסור, ויש בדינים אלו פרטים נוספים שיבארו בהמשך.

מבואר במשנה במסכת תענית דף כו: שבשבוע שחל בו תשעה באב אסורין לכבס, ובראשונים נתבאר שגם גיהוץ הוא בכלל כיבוס שנאסר, וכך פסק השו"ע להלכה בסי' תקנ"א ס"ג. ומנהג בני ספרד כדעת השו"ע שכיבוס וגיהוץ נאסרו רק בשבוע שחל בו תשעה באב. ומנהג בני אשכנז להחמיר מראש חדש כמבואר ברמ"א שם. ומכיון ששבוע שחל בו תשעה באב חמור יותר מאשר הימים שמר"ח אב לכן ישנם אופנים מסויימים שבהם הקילו הפוסקים לכבס עד שבוע שחל בו תשעה באב וכפי שיבואר בהמשך.

איסור כיבוס וגיהוץ

א. באופן כללי איסור הכיבוס כולל את כל סוגי הבגדים חולצות ומכנסיים מכל סוג בין מצמר בין מכותנה או פשתן, ובין בגדים הסמוכים לגוף כגופיות וגרביים [למעט בגדי קטנים שדינם יבואר בהמשך]. ואת כל סוגי הכביסות בין ביד ובין המכונה ובין בניקוי יבש. בין כביסה עם חומרי ניקוי ובין כביסה במים בלבד. ואין הבדל אם המכבס הוא יהודי או נכרי, וכן אין הבדל בין אם מכבס על מנת ללבוש מיד או מכבס על מנת להניח לאחר תשעה באב, בכל האופנים נאסרה הכביסה.

גיהוץ וקיפול

ב. כאמור, מבואר בראשונים וכך נפסק להלכה שכמו שנאסרה הכביסה בימים אלו, כך נאסר גם גיהוץ בגדים שגם הוא בכלל איסור כיבוס. אמנם קיפול בגדים מותר ואף שע"י קיפולם הם מתיישרים.

ג. ובטעם האיסור מבואר בראשונים ובפוסקים שההתעסקות בכביסה יש בה שמחה ובהתעסקות זו הוא מסיח דעתו מהאבלות. ולכן אסור לכבס אף כאשר אין בכוונתו ללבוש את הבגדים המכובסים אלא לאחר תשעה באב.

הסרת כתמים

ד. לא נתבאר בפוסקים האם מותר להסיר כתמים בתשעת הימים, ומצינו בהלכות שבת שהסרת כתם מבגד פעמים שאסורה מן התורה, וכגון שמכבס את הכתם במים. ודעת גדולי ההוראה שמותר בשעת הצורך להסיר כתמים מבגד בתשעת הימים. וטעם ההיתר, שבתשעת הימים לא נאסרה מלאכת הכיבוס, שהרי אין איסור מלאכה בימים אלו, אלא שפעולת הכיבוס יש בה שמחה וגורמת להסחת הדעת מן האבלות. וזהו דוקא במכבס בגד בשלמותו ולא כאשר עוסק בניקוי של כתם. וגם אין לאסור מצד לבישת בגד מכובס דזהו דוקא בבגד שנתכבס כולו שיש בו שמחה בלבישתו אבל בגד שיש בו כתם שכובס עדיין ניכר שהבגד כולו משומש ואין שמחה בלבישתו.

מגבות מפות וסדינים

ה. כתב השו"ע תקנ"א סעיף ג' שבכלל איסור כיבוס נכללים מגבות הידים ומפות השולחן ובכלל זה מגבות הגוף וסדינים. והיינו שאין לכבסם ואף אסור להשתמש בהם אם הם מכובסים. אמנם במקומות ציבוריים שמגבות מתלכלכות תדיר דינם כבגדי קטנים המלכלכים תדיר שאין בהם איסור כלל. וכן מצוי במי שבא אורח לביתו או מי שמתארח בבית מלון, שפורסים עבורו סדינים מכובסים, שיש להעבירם על גבי הקרקע כדי שיתקמטו במקצתם ויתבטל כיבוסם ויחשבו כבגדים משומשים, כפי שיבואר בהמשך. וכן יש להורות להנהלת המלון שלא יחליפו את המצעים מדי יום ביומו.

כביסה על ידי אחרים

ו. כאמור איסור כביסה הוא בין על ידי עצמו ובין על ידי אחרים. ולכן אין לבן אשכנז לתת את בגדיו לבן ספרד המיקל לכבס עד שבוע שחל בו. וכן למכבסה בבעלות אדם ספרדי ואף אם פועליו הם נכרים. וכתבו הראשונים שכמו כן אין לתת בגדים לכובסת נכרית בימים אלו, ולכן אין לתת לעוזרת בית נכרית לכבס. וכן אין לתת בגדים למכבסה אף שעובדים בה פועלים נכרים. אמנם התיירו הפוסקים לתת לכובס נכרי בגדים קודם ר"ח אב אף אם הוא יכבס אותם בתשעת הימים.

כביסה לצורך שבת

ז. בני אשכנז המחמירים באיסור כביסה כבר מר"ח אב אסורים לכבס אף לכבוד שבת.

מי שאין לו אלא בגד אחד

ח. מי שאין לו כתונת נקיה לשבת התיירו הפוסקים לכבס על ידי ישראל וכ"ש על ידי נכרי.

כביסה לצורך מצוה

ט. לצורך מצוה כגון אשה הנצרכת ללבוש בגדים לבנים מותר לכבס ואפילו בשבוע שחל בו.

כביסה וסידור פאה נכרית

י. פאה נכרית דינה כבגד ולא כשיער, ולכן אסור לכבסה בימים אלו כדין איסור כביסה בשאר בגדים, וכן אין למסור את הפאה לפאנית על מנת להעמידה ולסרקה היטב שזה נכלל בכלל איסור גיהוץ. אמנם סירוק קל שאשה רגילה לעשות בביתה מותר.

כיבוס בגדי קטנים

יא. לעניין כיבוס בגדי קטנים יש להבדיל בין תינוקות שמלכלכים את בגדיהם תדיר שבהם לא גזרו כלל על איסור כיבוס, לבין ילדים גדולים יותר שבהם מביא המשנ"ב שתי דעות: יש המחמירים להחשיבם כבגדי גדולים ואסור לכבסם כבר מר"ח, ויש המקילים בהם עד שבוע שחל בו תשעה באב. ומ"מ לצורך שבת ואין לו בגדים אחרים, יש להקל ולכבס בגדי קטנים אלו. [ע"פ משנ"ב ס"ק ל"ב]. וכן בשעת צורך הסומך על דעת החיי אדם המיקל עד שבוע שחל בו תשעה באב לא הפסיד.

ולא נתברר להדיא מהו גיל הקטנים שמותר לכבס בגדיהם ויש לדון כל מקרה לגופו, שאם הוא ילד שמלכלך בגדיו מאוד יש להקל לכבס בגדיו אפילו אם הוא מעל גיל חינוך וכגון שהוא בן שמונה או תשע. ויש לידע שאין שום היתר להוסיף למכונה שמכבסים בגדי קטנים, בגדי גדולים.

צחצוח נעלים

יב. אף שיתכן שצחצוח נעליים אינו בכלל איסור כביסה בתשעת הימים מ"מ הורו כמה מגדולי ההוראה שיש להימנע מכך, ובפרט במשחות הנוזליות שיש בהן גם ברק. אמנם לצורך שבת הדבר מותר.

ניקוי הבית

יג. בעניין ניקוי הבית התשעת הימים ההוראה המקובלת היא למעט מהנהוג בכל השנה, ובודאי שלא להבריך בפוליש וכדומה, ולכבוד שבת יעשה כהרגלו כל השנה.

לבישת בגדים חדשים ובגדים מכובסים

יד. אין ללבוש בתשעת הימים בגדים חדשים ואף באופן שאין הוא מברך עליהם שהחינו. וכן אין ללבוש בגדים ישנים מכובסים או מגוהצים.

איסור לבישת בגדים מכובסים כולל בתוכו חליפות שמלות חולצות וכדומה, ולעניין בגדי זיעה כגופיות וגרביים, נחלקו הדעות בין גדולי ההוראה יש הסוברים שכיון שכל מטרם היא לקבל את הזיעה אין איסור בלבישתם אף שהם מכובסים. ויש הסוברים שהרי הם כשאר בגדים ואסור ללבושם אא"כ בטל כיבוסם וכפי שיבואר בהמשך. ועל כן כל אחד ישאל לרבותיו כיצד יש לנהוג בזה הלכה למעשה.

לבישת בגדים מכובסים בשבת חזון

טו. דעת הרמ"א שגם בשבת חזון אין להחליף לבגדי שבת, ורק את החולצה התירו להחליף לכבוד שבת. והמנהג המקובל בארץ ישראל על פי הגר"א שבשבת חזון לובשים בגדי שבת אף

מכובסים כהרגלו בכל השנה כולה, ולא משאירים מבגדי החול כלל. וכתב המשנ"ב שיש המשנים בגד אחד, ומובא שמרן החזון איש היה משאיר את את הגרביים שלבש בימות החול. ומרן בעל הקהילות יעקב לא היה מחליף את הטלית קטן. וכן מותר לפרוס מפות מכובסים על השולחן לכבוד שבת, אמנם לא מחליפים את הסדינים ואת המצעות.

החלפת בגדי שבת במוצאי שבת חזון

טז. לעניין החלפת הבגדים במוצאי שבת חזון יש בזה מנהגים שונים יש הנשארים בבגדי שבת כל הלילה, ויש המחליפים במוצאי שבת מיד לאחר ההבדלה, ונהרא נהרא ופשטיה.

בגדים חדשים לחתן בשבת חזון

יז. כתב המשנ"ב ס"ק ט' שאין לחתן ללבוש בגדים חדשים לשבת חזון. אמנם לא נתבאר להדיא מדבריו האם דין זה הוא רק לדעת הרמ"א שלא לובשים בגדי שבת בשבת חזון, או גם לדעת הגר"א המיקל בבגדי שבת, מ"מ בגד חדש אסור. ויש מגדולי ההוראה שהורו להקל לחתן שלא הספיק ללבוש את השטריימל ללבושו בשבת זו.

לבישת בגדי שבת בימות החול

יח. המנהג שלא ללבוש בגדי שבת בחול אף שכבר השתמש בבגדים אלו בשבתות שלפני ר"ח אב.

לבישת בגדי שבת לצורך שידוכים

יט. מותר ללבוש בגדי שבת לצורך פגישות שידוכין דהוא בכלל צרכי מצוה שהתירו הפוסקים.

לבישת בגדי שבת בשמחת ברית מילה

יח. מותר לבעלי הברית ללבוש בגדי שבת לצורך שמחת ברית המילה. בעלי הברית לעניין זה הם הורי התינוק, הסנדק והמוהל, וכן האשה המכנסת את התינוק המכונה קוואטר. ובשערי תשובה הביא שיש מקומות שנהגו שאף הסבים והסבתות לובשים בגדי שבת, וכן שאר קרובים שנוהגים ללבוש בגדי שבת בביתות הנערכות בשאר ימי השנה, אמנם המשנ"ב לא הביא מנהגים אלו להלכה.

לבישת בגדי שבת בשמחת בר מצוה

יט. מותר לנער הבר מצוה ולהוריו ללבוש בגדי שבת. ויש לנער הבר מצוה לחדש את בגדיו קודם ראש אב. ולעניין הסבים ושאר קרובים ראה מש"כ לעיל לגבי ברית מילה ומשם תקחנו.

הכנת בגדים לפני תשעת הימים

כ. הזכרנו לעיל שמלבד איסור כיבוס יש גם איסור שלא ללבוש בגדים מכובסים אף שנתכבסו קודם ראש חודש, והטעם שיש בדבר שמחה ללבוש בגד נקי ומכובס. ומבואר בראשונים ובפוסקים בהלכות אבל ביו"ד ס"י שפ"ט שישנם אופנים בהם הותר לאבל לבוש בגד מכובס, והוא על ידי שאדם אחר לובשו ועל ידי לבישתו של האחר גורם לכך שהבגד אינו נחשב כבגד מכובס אלא כבגד משומש. ומשם למדו אחרוני זמננו גם לעניין

תשעת הימים, שהאדם עצמו יכול להכין את בגדיו, דבשונה מאבלות הבאה על האדם בפתע פתאום, ימי האבלות של תשעת הימים כל אדם יודע על מועדם, ויכול האדם עצמו להכין וללבוש את בגדיו לפרק זמן מסוים לפני ראש חודש וממילא בטל כיבוסם ונחשבים כבגדים משומשים המותרים בלבישה.

שיעור הזמן הנצרך ללבישת בגדים

כא. כאמור דין הכנת בגדים לצורך שימושם בתשעת הימים לא נתבאר בפוסקים בהלכות תשעת הימים ולמדים את דינו מדיני אבל. ויש לברר כמה זמן צריכים ללבוש את הבגד כדי להחשיבו למשומש, והעיקר בזה שצריכים שיהיה לבוש בבגד זמן ממושך שניכר שבטל כיבוסו ולא מספיק בזמן מועט, וישנם בזה הוראות שונות בין גדולי ההוראה יש המצריכים שילבש את הבגד כמה שעות ויש הסוברים שדי ללבושו פחות משעה.

[והנה ביור"ד סי' שפ"ט מצינו שאם אדם אחר לובש את הבגד המכוסב די בזמן מועט ואף פחות משעה. אלא שיש לעיין האם אפשר ללמוד ולדמות מילתא למילתא דשמא דין זה נאמר רק במנהגי אבלות של שלשים שנאסרו ממנהגא ולכן מספיק לבישה של אדם אחר למשך זמן קצר הפחות משעה, אבל באבלות שקודם תשעה באב שנאסרה מדינא שמא חמירא טפי ולא מספיק בשעה מועטת אלא צריכים זמן רב יותר].

לבישת כמה בגדים זה על זה

כב. מצינו בפוסקים בהלכות אבלות שהתירו לאדם אחר הלובש בגדים בשביל האבל שיכול ללבושם על בגדיו, שגם בזה בטל כיבוסם, ונראה שגם באדם עצמו המכין בגדיו לפני ר"ח אם ילבש כמה בגדים זה על זה גם זה ויהיה ניכר שנקמטו ונתבטל כיבוסם יהיה שרי. ואל ימהר להקל בכל זה אלא הכל לפי העניין, שיהיה ניכר שבטל כיבוסם.

הנחת בגדים על הריצפה

כג. יש מן הפוסקים בהלכות אבלות שנתנו עצה להעביר את הבגד על גבי הקרקע למשך זמן שגם בזה בטל כיבוסן. אמנם יש לידע שהמכוון בזה הוא לא סתם בהעברה בעלמא אלא באופן שבאמת ניכר שבטל כיבוסן, ואפשר שכל דבריהם של הפוסקים הנ"ל נאמרו כשמניחו על קרקע שאינה מרוצפת שבזה ניכר יותר שהבגד משומש. ודעת גדולי ההוראה שלא למהר להקל בזה אלא רק בשעת הצורך, וגם זאת בבגדים שאין איסורם מן הדין כגופיות וגרביים וכדומה, אבל לא בשאר בגדים וחולצות. וכן יש להקל בעצה זו במקום הצורך כאשר מתארח בבית חברו או בבית מלון ופרסו לו סדינים מכובסים, וכפי שהובא לעיל.

הכנת בגדים בשבת לצורך תשעת הימים

כד. מי שלא הספיק להכין בגדים קודם תשעת הימים נחלקו הדעות האם יכול להכין בגדים בשבת חזון, על ידי שיחליף חולצה לפני שהולך לישון וכשקם בבוקר יחליף שוב וכך גם בשעת מנוחת הצהריים. ויש בזה שני נידונים: [א]. איסור הכנה משבת לחול. [ב]. איסור לבישת בגדי שבת בשבת חזון שלא לצורך וכבוד השבת. יש שהתירו בזה ונקטו שאין זו הכנה

הניכרת שהרי מחליף את החולצות באופן שאינו ניכר שמכינם לצורך חול. ולכן אין בזה משום הכנה משבת לחול. ואף שהלבישה אינה לצורך כבוד השבת אלא לצורך ימות החול, מ"מ הרי היא בכלל ההיתר של לבישת בגדים מכובסים בשבת זו וכיון שהותרה הותרה. ויש שנקטו שהדבר אסור כיון שלא התירו ללבוש בגדים מכובסים בשבת חזון אלא אך ורק לצורך כבוד השבת וכאן שלובש את הבגדים שלא לצורך השבת אין להתיר. ולדינא ינהג כל אחד כרבותיו.

אמנם בשבת שלפני ר"ח שבה אין ניהוגי אבלות כלל מותר לדברי כולם ללבוש ולהכין וכאמור באופן שאין הדבר ניכר כהכנה משבת לחול.

מנהג הנשים שלא להעמיד חוטי שתי

כה. כתוב בשו"ע על פי תלמוד ירושלמי נהיגי נשי דלא למישתי עמרא מר"ח אב, פירוש הדברים שנהגו הנשים שלא לסדר ולערוך את חוטי השתי שהם לאורכו של הבגד. שכידוע בשעת אריגת הבגד אורגין בחוטי שתי לאורך הבגד, ובחוטי ערב לרוחבו של הבגד. ובטעם המנהג מבואר בירושלמי שהוא מפני שבזמן החורבן בטלה אבן השתיה, ולכן נהגו הנשים להזכיר לעצמן את עניין החורבן גם בדרך זו, שתיבת שתי ושתייה מזכירות זו את זו.

יש גדולים שהורו שבכלל מנהג זה הוא שלא לסרוג ולא לעשות תמונות גובליין למיניהם. [אמנם יש לדון בזה שמא רק תפירת בגדים נאסרה, ועיין מג"א שהתיר העמדת החוטים בעצים, וה"נ לא שנא. ועוד דהוי כתמונה].

תפירת בגדים ותיקונם

כו. אסור לתפור בגדים חדשים מר"ח ועד אחר התענית. ובהלכה זו נוהגים כבר מר"ח גם בני ספרד כמבואר בשו"ע. בכלל איסור התפירה נכללים כל סוגי הבגדים החדשים כולל גרביים ושאר בגדים פשוטים וכן עשיית נעליים.

ובטעם האיסור נחלקו הדעות: דעת השו"ע שהאיסור נובע ממנהג הנשים שלא להעמיד את חוטי השתי וכאמור לעיל. וכל תפירת בגד היא בכלל מנהג זה כיון שהעמדת השתי היא תחילת עשיית הבגד. ודעת הגר"א שהדבר נלמד מדין איסור כיבוס וכל עשיית בגד חדש יש בה שמחה ודומה לכיבוס.

מסירת בגדים לחייט ותופרת

כז. בעניין מסירת בגדים לחייט או תופרת יהודיים לפני ר"ח אב לעשותן לצורך אחר תשעה באב, כתב המשנ"ב שנהגו להקל בזה במקום הצורך. והביא עוד בבה"ל שדעת הגר"א להחמיר בזה, וכתב שם בבה"ל שאף לדעת המחמירים אין להחמיר אלא בשבוע שחל בו תשעה באב.

ומותר למסור לחייט ותופרת נוכרים קודם ראש חדש.

וכן הותר למסור לחייט ותופרת יהודים לצורך חתן וכלה.

תיקון בגדים

כח. אל אף האמור לעיל, מותר לתקן בתשעת הימים בגדים ישנים שנקרעו, ומובא שמרן החזון איש הורה בביתו שיעשו רק תיקונים של קרע אבל לא להאריך ולקצר בגדים אף ישנים.